

HEM VECDÎ HEM DE FUZÛLÎ DİVANLARINDA BULUNAN İKİ RUBAİ ÜZERİNE

On Two Rubaies in Both Vecdi's and Fuzuli's Diwans

Cenk AÇIKGÖZ*

ÖZ: Aynı şiirin birden fazla şaire atfedilmesi, klasik Türk şiiri araştırmalarında karşılaşılan önemli bir sorundur. Farklı şairlerin divanlarında bazen aynı şiir bulunabilmektedir. Bu çalışmada da hem Vecdî Divanı'nda hem de Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'nda geçen iki rubai ele alınmıştır. Bu çalışma bir giriş bölümü, üç ana bölüm ve bir sonuç bölümünden meydana gelmiştir. Giriş bölümünde, bazen divanlarda aynı şiirlerin farklı şairlere ait gösterildiği belirtilmiş ve bu duruma örnekler verilmiştir. Bu sorunun nedenleri kısaca açıklanmıştır. Birinci bölümde, Vecdî Divanı'nı ve Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'nı ele alan ilmi yayınlarda, Abdülbâkî Vecdî'ye (ö. 1661) atfedilen birinci rubaiye nasıl yaklaşıldığı ortaya konmuştur. Bu rubainin Vecdî Divanı'nı ve Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'nı ele alan çalışmalarda bulunan şekilleri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, Vecdî'ye atfedilen ikinci rubai de aynı yöntemle incelenmiştir. Üçüncü bölümde, sözü edilen rubailerin kime ait olduğunun tespit edilebilmesi için rubailerin bulunduğu kaynaklar karşılaştırılmıştır. Çeşitli kaynaklardan hareketle rubailerin kime ait olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde, araştırmadan elde edilen faydalara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, Vecdî, Rubai, Divan, Divanlardaki Hatalar

ABSTRACT: The attribution of the same poem to several poets is an important problem encountered in classical Turkish poetry studies. Sometimes the same poem can be found in the diwans of different poets. In this study, two rubaies found in both Vecdi's Diwan and Fuzuli's Turkish Diwan were discussed. This study consists of an introduction part, three main parts and a conclusion part. In the introduction part, it is stated that sometimes the same poems are shown as belonging to different poets in the diwans and examples are given. The reasons for this problem were briefly stated. In the first part, in the scientific studies that dealt with Vecdi's Diwan and Fuzuli's Turkish Diwan, the approaches to first rubaie attributed to Abdalbaki Vecdi (died 1661) was discussed. The forms of these rubaies in the works that dealt with Vecdi's Diwan and Fuzuli's Turkish Diwan were reevaluated. In the second part, the second rubaie attributed to Vecdi was analyzed in the same way. In the third part, sources of rubaies have been compared to find out whose rubaies these are. It has been tried to find

* Öğr. Gör. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Rektörlük, Türk Dili Bölümü, Bolu, cenkacikgoz@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9747-3354

Geliş Tarihi / Received: 10.03.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 19.03.2021

Yayın Tarihi / Published: 30.07.2021

out whom rubaies belongs to by various resources. In the conclusion section, the benefits obtained from the research are discussed.

Keywords: Fuzuli, Vecdi, Rubaie, Diwan, Faults in Diwans

Giriş

Klasik Türk şiiri denince akla ilk gelen kaynaklar divanlardır. “Divan şiiri, divan edebiyatı” gibi adlandırmalarda “divan” kelimesinin edebî bir tarz ve dönemi ifade edecek kadar geniş anlamda kullanılması, divanlar ile klasik edebiyatın neredeyse özdeşleştirildiğini gösterir. Divanlar, deyim yerindeyse, klasik Türk edebiyatının “yapı taşları”dır. Klasik Türk şairlerinin kaside, gazel, kıt’a, rubai vb. şiirlerine çoğunlukla bu güvenilir kaynaklar sayesinde ulaşılmaktadır.

Divanlar klasik Türk edebiyatı araştırmacıları için vazgeçilmez kaynaklar olsa da divanlarda da çeşitli hata ve eksiklerle karşılaşılabilceği göz ardı edilmemelidir. Genellikle şiir mecmualarında görülen ama zaman zaman divanlarda da karşımıza çıkan bu sorunlardan biri de aynı şiirin farklı şairlere atfedilmesidir.

Aynı şiirin farklı şairlere isnat edilmesinin birçok sebebi vardır. Birinci sebep, aynı mahlası kullanan şairlerin müstensihler tarafından karıştırılmasıdır. Hayâlî Çelebi’ye ait iki gazelin *Hayâlî Bey Divanı*’nda da bulunması (Açıkgöz, 2017: 2), *Nevâlî-zâde Atâyî Divanı*’ndaki bir gazelin *Nev’î-zâde Atâyî Divanı*’nda da geçmesi (Öztürk, 2019: 664-665) bu duruma örnek gösterilebilir.

İkinci sebep, bazı şairlerin mahlaslarının müstensihler tarafından karıştırılmasıdır. “Müstensihler, bir beyti, bir bakışta okur ve yazar. Yazmanın ilerleyen saatlerinde dikkatleri azalır (...)” (Tanyeri, 2009: 24). Bu dikkat dağınıklığı, yorgunluk ve dalgınlık müstensihlerin çeşitli kelimeleri, hatta mahlasları yanlış yazmasına yol açabilir. Genellikle aruza göre aynı hece değerinde olan, arasında ses uyumu bulunan, yazılış ve söyleniş yönünden benzerlik gösteren farklı mahlasların müstensihler tarafından karıştırılması dikkat çekmektedir. Nev’î’ye ait bir gazelin *Nef’î Divanı*’na girmesi buna örnektir (Kaplan, 2018: 31). Cevrî’ye ait bir kasidenin de *Nef’î Divanı*’na karıştığı tespit edilmiştir (Köksal, 1997: 191-202). Çeşitli kaynaklarda biri Rahîkî, diğeri Figânî’ye ait olduğu belirtilen iki gazelin *Hayâlî Bey Divanı*’nda geçmesi de bu açıdan değerlendirilebilir. Üç şairin mahlasının da aruza göre aynı ses değerine (+ — —) sahip olması ve bu mahlasların birbirinin yerine kullanıldığında vezni bozmaması, müstensihlerin mahlas karışıklığından şüphelenme ihtimalini azaltmıştır (Açıkgöz, 2017: 7-8).

Çeşitli kaynaklarda Selîkî'ye ait gösterilen ama *Fuzûlî'nin Türkçe Divanı*'nda da bulunan bir gazelde de mahlasların değiştirilmesiyle ortaya çıkan bir karışıklık söz konusudur (Zülfe, 2006: 227-236). Fuzûlî ve Selîkî mahlaslarının da birbirinin yerine kullanıldığında ahengi bozmaması ve aruza göre aynı hece değerinde (+ — —) olması dikkat çekicidir. Mahlaslardaki bu karışıklığın müstensihin dikkatinden kaçmasında bu durumun da payı olduğu tahmin edilebilir.

Üçüncü sebep, bazı şairlerin mahlas beyitlerinin ortadan kaldırılması veya şiiirlere yeni mahlas beyitleri ilave edilmesidir; bunun şairlerin iradesi dışında, çeşitli kişiler tarafından bilerek yapıldığı ihtimal dâhilindedir. Nesîmî'nin bir gazelinin mahlas beytinin ortadan kaldırılması, gazelin başka bir beytine Fuzûlî mahlasının yerleştirilmesi ve gazelin *Fuzûlî'nin Türkçe Divanı*'na alınması buna örnektir (Açıkgöz, 2018: 40-41). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye atfedilen mülemma bir gazel de -farklı bir mahlas beytiyle- *Şeyhî Divanı*'nda geçmektedir. Bu gazelin Mevlânâ'ya ve Şeyhî'ye ait gösterilen şekillerinin genel anlamda birbirine çok benzemesi ama mahlas beyitlerinin birbirinden tamamen farklı olması gazelde “kasıtlı bir tahrif” ihtimalini akla getirmektedir (Açıkgöz, 2019: 249-250).

Dördüncü sebep, mahlas kullanmayan kimi şairlerin gazellerinde geçen bazı kelimelerin araştırmacılar tarafından mahlas sanılmasıdır. Mecdut Mansuroğlu'nun Kemâl Paşazâde'ye ait iki gazelde geçen dehânî (ağzı) kelimesini “Dehânî” şeklinde okuması, bu kelimeyi “Dehhânî” mahlasının vezin gereği değiştirilmiş bir şekli olarak yorumlaması buna örnektir. Bunun sonucunda, mahlas kullanmayan Kemâl Paşazâde'nin iki gazeli Hoca Dehhânî'nin sanılmıştır (İlaydın, 1978: 137-138; Kaçar, 2012: 41-42).

Beşinci sebep, şairin mahlasının araştırmacılar tarafından fark edilememesi ve şiiirde geçen sıradan bir kelime sanılmasıdır. Arap alfabesinde büyük-küçük harf ayrımı yoktur. Arap harfli metinlerde özel adların büyük harfle başlaması söz konusu olmadığından şairin mahlası fark edilemeyebilir ve cins isimle karıştırılabilir. Bu durumda şiiirde geçen herhangi bir kelime de şairin mahlası sanılabilir. Resmî'ye ait bir gazelin makta beytinde geçen “Resmî” kelimesinin mahlas olduğunun fark edilememesi, kelimenin “resmî” şeklinde cins isim olarak anlaşılması, aynı beyitte geçen “dehânî” (ağzı) kelimesinin ise “Dehânî” şeklinde mahlas olarak okunması buna örnektir. Bunun sonucunda Resmî'ye ait bir gazel, Mecdut Mansuroğlu tarafından Hoca Dehhânî'ye atfedilmiştir (İlaydın, 1978: 137-138; Kaçar, 2012: 41-42).

Bu tür hatalar müstensihlerden de kaynaklanabilmektedir. Hem *Âşık Çelebi Divanı*'nda hem de *Bâkî Divanı*'nda bulunan bir gazel buna örnektir. Kuvvetli bir ihtimalle, bu gazelin makta beytindeki "Âşık" mahlası müstensih tarafından "âşık" şeklinde, cins isim olarak algılanmıştır. Aynı beyitteki "bâkî" kelimesi ise cins isim olmasına rağmen "Bâkî" mahlası sanılmıştır. Dolayısıyla bu gazelin aslında Bâkî'ye değil, Âşık Çelebi'ye ait olduğu düşünülmektedir (Kaplan, 2016: 1058-1060). Gelibolulu Âlî'ye ait olduğu belirtilen bir gazel de *Bâkî Divanı*'nda geçmektedir. Gelibolulu Âlî'nin bazı şiirlerinin matla beytinde mahlas kullandığı görülmektedir. Böyle bir gazelin matla beytindeki "Âlî" mahlası müstensih tarafından fark edilememiş ve makta beytinde geçen "bâkî" kelimesi mahlas sanılmıştır. Bu yüzden bu gazel *Bâkî Divanı*'na alınmıştır (Aksoyak, 2005: 79-81).

Altıncı sebep, şairlerin mahlas kullanmadan yazdıkları kıt'a ve rubai gibi şiirlerin aidiyetinin zaman zaman tam olarak belirlenememesidir. Çeşitli kaynaklarda Mevlânâ Sâkî'ye ait olduğu belirtilen bir "kıt'a"nın *Necâtî Bey Divanı*'nda da bulunması buna örnektir (Polat Aktaş, 2020: 862-863).

Bu makalenin konusu da hangi şaire ait olduğu doğru belirlenememiş iki rubaidir. Bu makalede hem *Vecdî Divanı* hem de *Fuzûlî Divanı* nüshalarında geçen iki rubai ele alınmıştır. Birincisi "-end" kafiyeli, ikincisi "galat" redifli bu rubailer ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Rubailerin geçtiği divan nüshalarının istinsah tarihleri ile rubailerin atfedildiği şairlerin ölüm tarihleri karşılaştırılmış, böylece rubailerin gerçek sahibi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Rubai metinlerinde araştırmacılardan kaynaklanan farklı imla tercihleri görülmektedir. Çalışmamızda rubai metinlerindeki imla tercihlerine, çeviri yazı ve okuma hatalarına müdahaleden kaçınılmıştır. Rubailerin geçtiği nüshaların adları ve nüsha kısaltmaları da aynen aktarılmıştır. Makalenin birinci ve ikinci bölümlerinde, araştırmacıların nüsha tavsifi hakkında verdiği bilgiler sadece özetlenerek aktarılmış, yanlış ve eksik olduğu tespit edilen bazı bilgiler ise değerlendirme bölümünde ortaya konmuştur.

1. Hem Vecdî Hem de Fuzûlî Divanlarında Bulunan Birinci Rubai

1.1. Vecdî Divanı Üzerine Yapılmış Çalışmalarda Birinci Rubai

İnceleyeceğimiz birinci rubai, Mehmet Aydın tarafından yayımlanmış olan *17. Yüzyıl Divan Şairlerinden Vecdî (Abdülbaki) Divanı* adlı çalışmanın "Muqatta'ât" bölümünde X. kıt'a olarak geçmektedir (Aydın, 2003: 101). Rubai olduğu vezninden anlaşılan bu şiir, aşağıya aynen alınmıştır.

Tâ boynuma şâldı ol ħam-ı zülf-i kemend
Tedbîr ile açılmadı boynumdan bend

Çoğ pend verildi olmadı fâidemend
Denmez mi saña pend veren ‘ağla bu pend

Bahsi geçen yayında bu şiirin Üm ve S nüshalarında bulunduğu belirtilmiştir (Aydın, 2003: 101). Çalışmanın başında bu nüshalar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler şöyle özetlenebilir:

Üm- Üniversite Kütüphanesi No. 5575: Bu nüshada, *İsmetî Divanı* ve *Vecdî Divanı* bir cilt altında birleştirilmiştir. Nüshanın istinsah tarihiyle ilgili bilgi bulunmamaktadır (Aydın, 2003: 15-16).

S- Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Bölümü No. 699: Bu nüsha Rızâ’î, Vecdî, Neşâtî ve Âlî Divanlarının bulunduğu bir divan mecmuasıdır. Nüshanın istinsah tarihinin h. 1235 olduğu belirtilmektedir (Aydın, 2003: 17).

Bahsi geçen rubai, Eşref Yanmaz tarafından hazırlanan *Vecdî (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı’nın Karşılaştırmalı Metni)* adlı yüksek lisans tezinin “Rubâ’iler” bölümünde ise VIII. rubai olarak geçmektedir (Yanmaz, 1995: 159). Bu rubai aşağıya aynen alınmıştır.

Tâ boynıma şâldı ol ħam-ı zülf-i kemend
Tedbîr ile açılmadı boynımdan bend

Çok pend verildi olmadı fâ’ide-mend
Yetmez mi baña pend veren ħalka bu pend

Bu rubainin altında, rubainin İ¹ (vr. 15b), M (vr. 17a) ve İ² (vr. 16b) nüshalarında bulunduğu belirtilmiştir (Yanmaz, 1995: 159). Çalışmanın başında bu nüshalar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler şöyle özetlenebilir:

İ¹- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 3613/3: Bu nüsha *Vecdî Divanı*’nın yanı sıra *Mezâkî Divanı*’nı ve çeşitli şairlere ait manzumeleri de içeren bir mecmuadır. Eserin istinsah tarihi ve müstensihi belirtilmemiştir. Bu nüshada Vecdî’ye ait olduğu belirtilen 8 rubai vardır (Yanmaz, 1995: 27).

M- Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi 1. Manzum Eserler Bölümü 489: Eserde Vecdî’nin şiirlerinin yanı sıra vr. 18b’de Halîmî’nin tahmisi, Bâkî’nin bir gazeli ve birkaç kıt’a da kayıtlıdır. Bu nüshada Vecdî’ye ait olduğu belirtilen 7 rubai vardır. Eserin istinsah tarihi ve müstensihi belirtilmemiştir (Yanmaz, 1995: 28).

İ²- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 5575/3: Eserde *Vecdî Divanı*'ndan önce sırasıyla Nâbî ve İsmetî Divanları da bulunmaktadır. Bu nüshada Vecdî'ye ait olduğu belirtilen 7 rubai vardır. Eserin istinsah tarihi ve müstensihî belirtilmemiştir (Yanmaz, 1995: 28-29). Bu nüsha Mehmet Aydın neşrinde Üm kısaltmasıyla gösterilmiştir.

Bahsi geçen rubai, Ahmet Mermer'in *XVII. Yüzyıl Dîvân Şâiri Vecdî ve Dîvânçesi* adlı yayınının "Rubâ'îler" bölümünde bulunmamaktadır (Mermer, 2002: 153-155). Sebahaddin Sarı tarafından hazırlanan *Vecdî Dîvânı (Tenkitli Metin)* adlı yüksek lisans tezinin "Rubâîler" bölümünde de yer almamaktadır (Sarı, 1993: 88).

1.2. Fuzûlî'nin Türkçe Divanı Üzerine Yapılmış Çalışmalarda Birinci Rubai

Birinci rubai; Kenan Akyüz, Sedit Yüksel, Süheyl Beken ve Müjgân Cunbur'un *Fuzûlî'nin Türkçe Divanı*'nın 68 nüshasını karşılaştırarak hazırladıkları *Türkçe Divan*'da XXII. rubai olarak geçmektedir (Akyüz vd., 1958: 505). Bu rubai aşağıya aynen alınmıştır.

Tâ boynuma şaldı ol ħam-i zülf kemend
Tedbîr ile açılmadı boynumdan bend
Çoħ pend virildi olmadı fâ'ide-mend
Yetmez mi maña pend viren ħalka bu pend

Bu yayında, rubailer arasındaki nüsha farklarının verildiği bazı durumlar dışında, rubailerin alındığı nüshalar belirtilmemiştir. Bu nedenle, incelenen rubailerin kaç nüshada bulunduğu ve hangi nüshalarda geçtiği tam anlamıyla tespit edilememektedir. Abdulhakim Kılınç'ın *Fuzûlî'nin Türkçe Divanı Edisyon Kritik ve Konularına Göre Fuzûlî Divanı* adlı doktora çalışmasında ise Fuzûlî'ye ait rubailerin bulunduğu nüshaların tamamı belirtilmiştir. Divanın tenkitli metni, istinsah tarihleri bilinen, hatta Fuzûlî'nin yaşadığı XVI. yüzyılda istinsah edilmiş olan *Fuzûlî Divanı* nüshalarından hareketle hazırlanmıştır (Kılınç, 2017: 52-53). Bu bakımdan, makalede incelenen rubailer hakkındaki nüsha bilgileri, bahsi geçen doktora çalışmasından yararlanılarak ortaya konacaktır.¹

¹ Türkiye'de *Fuzûlî'nin Türkçe Divanı* üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Makalede ele alınan iki rubai, bu çalışmaların tamamında bulunmaktadır. Rubailerin metinleri için, *Fuzûlî Divanı* üzerine yapılmış en kapsamlı yayın sayılan "Türkçe Divan" ile *Fuzûlî Divanı*'nın en eski nüshalarından hareketle hazırlanmış olan Abdulhakim Kılınç'ın doktora çalışmasına başvuruldu. İncelenen rubailerin diğer çalışmalardaki durumu hakkında ise kısaca bilgi verildi.

Birinci rubai, Abdülhakim Kılınç'ın çalışmasının “Rubâ‘iler” bölümünde 24. rubai olarak geçmektedir (Kılınç, 2017: 1134). Bu rubai aşağıya aynen alınmıştır.

Tâ boynuma şaldı ol ħam-ı zülf kemend
Tedbîr ile açılmadı boynumdan bend
Çok pend virildi olmadı fâ'idemend
Yitmez mi maña pend viren ħalka bu pend

Bahsi geçen çalışmada bu rubainin B (139), A₂ (vr. 98a), A₃ (vr. 106b), T₁ (vr. 186b), P (vr. 289b), S₁ (vr. 115b), T₂ (vr. 103b), TT (vr. 86a) ve S₃ (vr. 101b) nüshalarında bulunduğu belirtilmiştir (Kılınç, 2017: 1134). Çalışmanın başında bu nüshalar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler şöyle özetlenebilir:

B- Azerbaycan İlimler Akademisi Cumhuriyet El Yazmaları Fondu No. 4062: Bu nüshanın tıpkıbasımı Hamid Araslı tarafından neşredilmiştir. Nüshanın müstensihisi Mahmud b. Davud'dur. Nüsha h. 977-980 (m. 1569-1572) yıllarında istinsah edilmiştir (Kılınç, 2017: 71).

A₂- Millî Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu No. 06 Hk 101: Bu nüsha h. 984 (m. 1575) yılında istinsah edilmiştir. Nüshanın müstensihisi belirtilmemiştir (Kılınç, 2017: 72).

A₃- Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu No. 06 Mil Yz A 2318/1: Nüshanın müstensihisi Derviş Ahmed İstanbuli'dir. Nüsha h. 984 (m. 1575) yılında istinsah edilmiştir (Kılınç, 2017: 75).

T₁- Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu No. R. 749: Nüshanın müstensihisi belirtilmemiştir. Nüsha h. 995 (m. 1586) yılında istinsah edilmiştir (Kılınç, 2017: 82).

P- Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi, Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu No. C 1924: Nüshanın müstensihisi belirtilmemiştir. Nüsha h. 997 (m. 1588-1589) yıllarında istinsah edilmiştir (Kılınç, 2017: 102).

S₁- Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Koleksiyonu No. 1912: Nüshanın müstensihisi belirtilmemiştir. Nüsha h. 998-999 (m. 1590) yılında istinsah edilmiştir (Kılınç, 2017: 83-84).

T₂- Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu No. R. 748: Nüshanın müstensihisi Mahmud b. Şâh Muhammed Erdebili'dir. Nüsha h. 1000 (m. 1591) yılında istinsah edilmiştir (Kılınç, 2017: 86).

TT- Millî Kütüphane Tokat Müzesi Koleksiyonu No. 60 Mü 68: Nüshanın müstensihinin Abbas b. İmankulu, istinsah yerinin Şemahî (Dağıstan) olduğu belirtilmiştir. Nüsha h. 1004 (m. 1595) yılında istinsah edilmiştir (Kılınç, 2017: 96).

S₃- Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu No. 5162: Nüshanın müstensihi İbn-i Emir Fakîhü'l-Hemedânî'dir. Nüsha h. 1006 (m. 1597-1598) yılında istinsah edilmiştir (Kılınç, 2017: 100-101).

Ayrıca sözü edilen rubai; Ali Nihad Tarlan yayınında 23. rubai (Tarlan, 1950: 233), Abdülbâki Gölpınarlı yayınında XX. rubai (Gölpınarlı, 1961: 199), İsmail Parlatır yayınında 68. rubai (Parlatır, 2012: 432), Mehmet Kanar yayınında ise 20. rubai (Kanar, 2015: 428) olarak geçmektedir.

2. Hem Vecdî Hem de Fuzûlî Divanlarında Bulunan İkinci Rubai

2.1. Vecdî Divanı Üzerine Yapılmış Çalışmalarda İkinci Rubai

İnceleyeceğimiz ikinci rubai, Mehmet Aydın tarafından yayımlanmış olan *17. Yüzyıl Divan Şairlerinden Vecdî (Abdülbaki) Divanı* adlı çalışmanın “Rubâ'iyât” bölümünde VI. rubai olarak geçmektedir (Aydın, 2003: 103). Bu rubai aşağıya aynen alınmıştır.

Zâhid mey-i nâbdândır ikrâh ğalaṭ
Sen ḥâh sözüm şahîḥ tüt ḥâh ğalaṭ
Mescidlere girdiğim deĝül raĝbetden
Ser-mestliĝimden eylerim râh-ı ğalaṭ

Dipnotta bu rubainin Ü1 ve Üm nüshalarında bulunduğu belirtilmiştir. Çalışmanın başında bu nüshalar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler şu şekilde özetlenebilir:²

Ü1- Üniversite Kütüphanesi No. 3966: Bu nüsha Riyâzî'nin *Sâkî-nâme*'si ile Riyâzî, Sabrî, Vecdî, İsmetî, Veysî, Behâyî ve Feyzî-i Tûbâ Divanlarından oluşmaktadır. Bu nüshanın müstensihi ve istinsah tarihi kaydedilmemiştir. Araştırmacı tarafından oldukça doğru, eski ve güven verici bir nüsha olduğu belirtilmiştir (Aydın, 2003: 15).

Üm- Üniversite Kütüphanesi No. 5575

² İkinci rubainin bulunduğu bazı *Vecdî Divanı* nüshalarında birinci rubai de yer almaktadır. Birinci rubainin incelendiği bölümde bu nüshalar hakkında ayrıntılı bilgi verildiğinden aynı bilgiler ikinci rubainin incelendiği bölümde tekrar edilmemiş, bu nüshaların sadece adları ve kısaltmaları verilmiştir.

Yukarıdaki rubai, Eşref Yanmaz tarafından hazırlanan *Vecdî (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Karşılaştırmalı Metni)* adlı yüksek lisans tezinin “Rubâ’iler” bölümünde de VI. rubai olarak geçmektedir (Yanmaz, 1995: 157). Bu rubai aşağıya aynen alınmıştır.

Zâhid mey-i nâbdandır eger âh-ı ğalağ
Sen hâh-sözüm şahîh tut hâh-ı ğalağ

Mescidlere girdigim değil rağbetden
Ser-mestliğimden eylerim râh-ı ğalağ

Bu rubainin altında, rubainin S (vr. 14b), İ¹ (vr. 15b), M (vr. 17a) ve İ² (vr. 16b) nüshalarında bulunduğu belirtilmiştir (Yanmaz, 1995: 157). Çalışmanın başında bu nüshalar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu nüshalar hakkındaki bilgiler şöyle özetlenebilir:

S- Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 3779: Bu nüsha 17 varaktan ibarettir. Nüshada Vecdî’ye ait olduğu belirtilen 5 rubai vardır. Eserin istinsah tarihi ve müstensihisi belirtilmemiştir (Yanmaz, 1995: 26).

İ¹- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 3613/3

M- Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi 1. Manzum Eserler Bölümü 489

İ²- İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 5575/3

Bahsi geçen rubai, Ahmet Mermer’in *XVII. Yüzyıl Dîvân Şâiri Vecdî ve Dîvânçesi* adlı yayınının “Rubâ’iler” bölümünde yer almamaktadır (Mermer, 2002: 153-155). Sebahaddin Sarı tarafından hazırlanan *Vecdî Dîvânı (Tenkitli Metin)* adlı yüksek lisans tezinin “Rubâ’iler” bölümünde de yoktur (Sarı, 1993: 88).

2.2. Fuzûlî’nin Türkçe Divanı Üzerine Yapılmış Çalışmalarda İkinci Rubai

İkinci rubai; Kenan Akyüz, Sedit Yüksel, Süheyl Beken ve Müjgân Cunbur’un hazırladıkları *Türkçe Divan*’da XLI. rubai olarak geçmektedir (Akyüz vd., 1958: 510). Bu rubai aşağıya aynen alınmıştır.

Zâhid mey-i nâbdandır ikrâh ğalağ
Sen hâh sözüm şahîh dut hâh ğalağ

Mescidlere girdüğüm değil rağbetden
Ser-mestliğümde eylerem râh ğalağ

Bu yayında, rubailer arasındaki nüsha farklarının verildiği bazı durumlar dışında, rubailerin alındığı nüshalar açıkça belirtilmemiştir. Bu nedenle, bu yayından hareketle çoğu rubainin hangi nüshalarda geçtiği hakkında yeterince bilgi edinmek mümkün olmamaktadır. Yine de bu yayında nüsha farkları ortaya konurken verilen nüsha kısaltmalarına bakılınca ikinci rubainin en az 16 nüshada geçtiği anlaşılmaktadır (Akyüz vd., 1958: 510). Abdülhakim Kılınç'ın *Fuzûlî'nin Türkçe Divanı Edisyon Kritik ve Konularına Göre Fuzûlî Divanı* adlı doktora çalışmasında ise Fuzûlî'ye ait rubailerin bulunduğu nüshaların tamamı belirtildiğinden yukarıdaki rubai hakkındaki nüsha bilgileri, bahsi geçen doktora çalışmasından yararlanılarak ortaya konacaktır. İkinci rubai, Abdülhakim Kılınç'ın çalışmasının "Rubâ'iler" bölümünde 42. rubai olarak geçmektedir (Kılınç, 2017: 1140). Bu rubai aşağıya aynen alınmıştır.

Zâhid mey-i nâbdandur ikrâh ğalať
Sen ħ'âh sözüm şahîh dut ħ'âh ğalať
Mescidlere girdüğüm degül rağbetden
Ser-mestliğümde eylerem râh ğalať

Bahsi geçen çalışmada bu rubainin İÜ (vr. 93a), B (141), A₃ (vr. 108b), M (vr. 104a), K (vr. 94a), T₁ (vr. 188b), P (vr. 290b), S₁ (vr. 117a), T₂ (vr. 105a), V (vr. 89a), TT (vr. 87b) ve S₃ (vr. 103a) nüshalarında bulunduğu belirtilmiştir (Kılınç, 2017: 1140). Çalışmanın başında bu nüshalar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler şöyle özetlenebilir:³

İÜ- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi No. TY 5465: Nüshanın müstensihî belirtilmemiştir. Nüsha h. 28 Safer 979 (m. 22 Temmuz 1571) tarihinde istinsah edilmiştir (Kılınç, 2017: 69).

B- Azerbaycan İlimler Akademisi Cumhuriyet El Yazmaları Fondu No. 4062

A₃- Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu No. 06 Mil Yz A 2318/1

M- İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Manzum Eserler Koleksiyonu No. 342: Nüshanın müstensihinin adı Hüseyin'dir. Nüsha h. 990 (m. 1582) yılında istinsah edilmiştir (Kılınç, 2017: 79).

³ İkinci rubainin bulunduğu bazı *Fuzûlî Divanı* nüshalarında birinci rubai de yer almaktadır. Birinci rubainin incelendiği bölümde bu nüshalar hakkında ayrıntılı bilgi verildiğinden aynı bilgiler ikinci rubainin incelendiği bölümde tekrar edilmemiş, bu nüshaların sadece adları ve kısaltmaları verilmiştir.

K- Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu No. Talat 53: Nüshanın müstensihî belirtilmemiştir. Nüsha h. 992 (m. 1584) yılında istinsah edilmiştir (Kılınç, 2017: 80).

T₁- Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu No. R. 749

P- Saint-Petersburg Rusya Bilimler Akademisi, Doğu Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu No. C 1924

S₁- Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Koleksiyonu No. 1912

T₂- Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu No. R. 748

V- Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu No. Vat. Turco 47: Nüshanın müstensihî belirtilmemiştir. Nüsha h. 1004 (m. 1595) yılında istinsah edilmiştir (Kılınç, 2017: 94).

TT- Millî Kütüphane Tokat Müzesi Koleksiyonu No. 60 Mü 68

S₃- Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu No. 5162

Ayrıca sözü edilen rubai; Ali Nihad Tarlan yayınında 42. rubai (Tarlan, 1950: 237), Abdülbâki Gölpınarlı yayınında XLVI. rubai (Gölpınarlı, 1961: 204), İsmail Parlatır yayınında 77. rubai (Parlatır, 2012: 434), Mehmet Kanar yayınında ise 46. rubai (Kanar, 2015: 436) olarak geçmektedir.

3. Değerlendirme ve Görüşler

Yukarıda sözü edilen iki rubainin *Vecdî Divanı* ile *Fuzûlî Divanı*'nın hangi nüshalarından alındığının incelenmesi, rubailerin gerçek sahibi hakkında daha doğru sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilir. Her iki divan üzerine de pek çok çalışma yapılmıştır. Kaynakların daha rahat karşılaştırılabilmesi için; bu iki divan üzerine çalışma yapan araştırmacılar, incelenen iki rubainin geçtiği divan nüshaları ve bu nüshaların istinsah yılları tablolarla ortaya konmaya çalışıldı. Bu tablolar yukarıda, daha önce verilen bilgilerden hareketle hazırlandı. Kaynaklarla ilgili ayrıntılı bilgiler yukarıda verildiğinden tablolarda eser adlarıyla ilgili kısaltmaları kullanmak yeterli görüldü. *Vecdî Divanı*'nın tenkitli metni iki ayrı araştırmacı tarafından yayımlanmış, eser üzerine iki yüksek lisans tezi yapılmıştır. *Vecdî*'ye atfedilen birinci rubai biri yayın, diğeri yüksek lisans tezi olmak üzere iki çalışmada geçmektedir. Mehmet Aydın neşrinde 2, Eşref Yanmaz'ın çalışmasında ise 3 *Vecdî Divanı* nüshasına dayandırılmıştır. Mehmet Aydın neşrinde Üm, Eşref Yanmaz'ın çalışmasında İ² şeklinde kısaltılan nüshanın aynı olduğu, yani İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki 5575/3 No.lu nüsha olduğu, hesaba katılırsa birinci rubainin toplamda 4 ayrı *Vecdî Divanı*

nüshasına dayandırıldığı anlaşılır. Bu 4 nüshadan sadece bir tanesinin istinsah tarihinin belli olduğu belirtilmiştir. Bu nüsha Mehmet Aydın neşrinde S kısaltmasıyla gösterilen, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinin Halet Efendi Koleksiyonunda, No. 699/2’de kayıtlı olan nüshadır. Nüshanın istinsah tarihinin ise h. 1235/m. 1819-1820 olduğu belirtilmektedir.⁴

<i>Araştırmacılar</i>	<i>Şiir ve Sayfa Numarası</i>	<i>Rubainin Alındığı Nüshalar ve Nüshaların İstinsah Tarihleri</i>
Sebahaddin Sarı	—	—
Eşref Yanmaz	R. VIII, s. 159	(İ ¹ : —), (M: —), (İ ² : —)
Ahmet Mermer	—	—
Mehmet Aydın	Kıt. X, s. 101	(Üm: —), (S: h. 1235/m. 1819-1820)

Tablo 1: Vecdî Divanı ile ilgili çalışmalarda birinci rubai hakkındaki bilgiler

İncelediğimiz birinci rubai, *Fuzûlî Divanı* üzerine Türkiye’de yapılmış 6 çalışmada da geçmektedir.⁵

⁴ Mehmet Aydın neşrinde kullanılan S nüshasının h. 1235 yılında istinsah edildiği belirtilse de nüshanın başında bulunan “1235” notu “istashabehu” diye başlayan temellük (istishâb) kaydının altına düşülmüştür (Vecdî: 1a). Yani “1235” ile, nüshanın istinsah edildiği yıl değil, temellük kaydı belirtilmiş olmalıdır. Bunun yanı sıra nüshanın başına ve sonuna, kitabın Halet Efendi tarafından vakfedildiğini belirten ve “1236” yılını gösteren bir mühür basılmıştır (Vecdî: 1a, 70b). Bu bilgiler dikkate alındığında aslında bu nüshanın istinsah tarihinin de belli olmadığı söylenebilir.

⁵ Birinci rubai, Kenan Akyüz vd. tarafından yayımlanan “Türkçe Divan”da XXII. rubai olarak geçmektedir. Bu rubainin hangi nüshalardan alındığı hakkında açıkça bilgi verilmemiştir. İlk bakışta, rubainin nüsha farklarını gösteren bir dipnotunun da olmadığı sanılabilir. Aslında, rubailerdeki nüsha farklarının gösterildiği dipnotlarda bir karışıklık olduğu ve XXII. rubainin dipnotunun yanlışlıkla XXI-2. şeklinde numaralandırıldığı, bu dipnotta verilen kelime farklarından anlaşılmaktadır. Bahsi geçen dipnotun aslında XXI. rubaiye değil, XXII. rubaiye ait olduğu kabul edilirse XXII. rubainin AE₅ nüshasında bulunduğu bilgisine ulaşılmaktadır (Akyüz vd., 1958: 505). İstinsah tarihi belli olmayan bu nüshanın rubainin gerçek sahibini ortaya çıkarmada önemli bir rolü yoktur. Ayrıca dipnotlardaki bu yanlış numaralandırma kafa karışıklığına yol açabilir. Bu nedenle, sözü edilen nüshaya tabloda yer verilmedi.

HEM VECDÎ HEM DE FUZÛLÎ DİVANLARINDA BULUNAN
İKİ RUBAİ ÜZERİNE

Abdülhakim Kılınç'ın çalışmasında bu rubainin alındığı nüshaların istinsah tarihleri hakkında ayrıntılı bilgi de vardır. Bu istinsah tarihleri incelenirse birinci rubainin biri m. 1569-1572, ikisi m. 1575 yıllarında istinsah edilmiş olan üç adet, oldukça eski *Fuzûlî Divanı* nüshasında bulunduğu görülecektir.

<i>Araştırmacılar</i>	<i>Şiir ve Sayfa Numarası</i>	<i>Rubainin Alındığı Nüshalar ve Nüshaların İstinsah Tarihleri</i>
Kenan Akyüz vd.	R. XXII, s. 505	—
Ali Nihad Tarlan	R. 23, s. 233	—
Abdülbâki Gölpinarlı	R. XX, s. 199	—
İsmail Parlatır	R. 68, s. 432	—
Mehmet Kanar	R. 20, s. 428	—
Abdülhakim Kılınç	R. 24, s. 1134	(B: h. 977-980/m. 1569-1572), (A ₂ : h. 984/m. 1575), (A ₃ : h. 984/m. 1575), (T ₁ : h. 995/m. 1586), (P: h. 997/m. 1588-1589), (S ₁ : h. 998-999/m. 1590), (T ₂ : h. 1000/m. 1591), (TT: h. 1004/m. 1595), (S ₃ : h. 1006/m.1597-1598)

Tablo 2: Fuzûlî'nin Türkçe Divanı ile ilgili çalışmalarda birinci rubai hakkındaki bilgiler

Vecdî'ye atfedilen ikinci rubai biri yayın, diğeri yüksek lisans tezi olmak üzere iki çalışmada geçmektedir. Mehmet Aydın neşrinde 2, Eşref

Yanmaz'ın çalışmasında ise 4 *Vecdî Divanı* nüshasına dayandırılmıştır.⁶ Mehmet Aydın neşrinde Üm, Eşref Yanmaz'ın çalışmasında İ² şeklinde kısaltılan nüshanın aynı olduğu, yani İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki 5575/3 No.lu nüsha olduğu, hesaba katılırsa sözü geçen rubainin toplamda 5 ayrı *Vecdî Divanı* nüshasına dayandırıldığı anlaşılır. Bu 5 nüshanın da istinsah tarihi belli değildir.

<i>Araştırmacılar</i>	<i>Şiir ve Sayfa Numarası</i>	<i>Rubainin Alındığı Nüshalar ve Nüshaların İstinsah Tarihleri</i>
Sebahaddin Sarı	—	—
Eşref Yanmaz	R. VI, s. 157	(S: —), (İ ¹ : —), (M: —), (İ ² : —)
Ahmet Mermer	—	—
Mehmet Aydın	R. VI, s. 103	(Ü1: —), (Üm: —)

Tablo 3: Vecdî Divanı ile ilgili çalışmalarda ikinci rubai hakkındaki bilgiler

⁶ Nüshalarda müstensih hatası olabileceğine dair işaretler bulmak mümkündür. Mesela Mehmet Aydın neşrinde kullanılan Ü1 nüshasında (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Demirbaş No. NEKTY03966), ikinci rubainin 1 ve 2. mısraları ile birinci rubainin 3 ve 4. mısraları harmanlanmış, iki rubainin birleştirilmesiyle yeni bir rubai meydana getirilmiştir. Bu nüshada ikinci rubai aslında şu şekilde geçmektedir:

Zâhid mey-i nâbdandur ikrâh ğalať
Sen ħ`âh sözüüm şahîh tüt ħ`âh ğalať

Çok pend virildi olmadı fâ`idemend
Yitmez mi saña pend viren ħalka bu pend (*Mecmû'a-i Devâvîn*: 90a)

Eşref Yanmaz'ın çalışmasında yararlanılan ve her iki rubaiyi de içeren M nüshasında (İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu, Demirbaş No. 34 Ae Manzum 489) birinci ve ikinci rubai, kafiyelenişleri harf bakımından farklı olmasına rağmen, yine art arda sıralanmıştır (Vecdî: 17b). İki rubainin bu nüshalarda bir arada görünmesi, aslında iki rubai arasında aidiyet yönünden bağlantı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlantı, iki rubainin de *Fuzûlî Divanı*'nda bulunmasıyla daha net anlaşılmaktadır.

Ayrıca Eşref Yanmaz'ın çalışmasında, ikinci rubainin S nüshasının (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, Demirbaş No. 3779) 14b No.lu varlığında da bulunduğu belirtilmiştir ama bu varakta böyle bir rubai yoktur (Vecdî: 14b). Nüshada kıt'a, rubai, nakıs gazel ve muammaların verildiği kısımlarda da "galat" redifli rubaiye rastlanmadı (Vecdî: 15b-17b).

İncelediğimiz ikinci rubai *Fuzûlî Divanı* üzerine Türkiye’de yapılmış 6 çalışmada da yer almaktadır. Hem Kenan Akyüz vd. tarafından hazırlanan “Türkçe Divan”da hem de Abdülhakim Kılınç’ın çalışmasında bu rubainin alındığı nüshaların istinsah tarihleri hakkında bilgi bulmak mümkündür.

“Türkçe Divan”da aslında rubailerin alındığı nüshaları vermek amaçlanmamıştır. Bahsi geçen rubaide nüsha farkı çok olduğu için, bu farkların gösterilmesi sırasında rubainin bulunduğu bazı nüshalara da işaret edilmiştir (Akyüz vd., 1958: 510). Bu 16 nüshanın 2 tanesi XVI. yüzyılda, 3 tanesi XVII. yüzyılda, 2 tanesi XVIII. yüzyılda, 3 tanesi XIX. yüzyılda istinsah edilmiştir; geriye kalan 6 nüshanın istinsah tarihi ise belli değildir. Bu nüshalardan sadece 2 tanesi Fuzûlî’nin yaşadığı XVI. yüzyılda, üstelik yüzyılın sonlarına doğru, istinsah edilmiştir (Akyüz vd., 1958: 521-558). Dolayısıyla bu nüshalar rubailerin aidiyeti konusunda bize yeterince yardımcı olmamaktadır. Bu nedenle, rubailerin bulunduğu nüshaların tespitinde Abdülhakim Kılınç’ın çalışması esas alınmıştır.⁷ Abdülhakim Kılınç’ın çalışmasında verilen nüshalar incelenirse bu rubainin sırasıyla m. 1571, m. 1569-1572, m. 1575 yıllarında istinsah edilmiş olan üç adet, oldukça eski *Fuzûlî Divanı* nüshasında bulunduğu görülecektir.

<i>Araştırmacılar</i>	<i>Şiir ve Sayfa Numarası</i>	<i>Rubainin Alındığı Nüshalar ve Nüshaların İstinsah Tarihleri</i>
Kenan Akyüz vd.	R. XLI, s. 510	(Li: h. 999/m. 1590-1591), (T ₁ : h. 1000/m. 1591), (DTC ₁ : h. 1042/m. 1633), (R: h. 1083/m. 1672-1673), (AE ₄ : h. 1094/m. 1682-1683), (H: h. 1112/m. 1700), (DTC ₄ : h. 1157?/m. 1744-1745?), (AE ₆ : h. 1222/m.1807), (D: h. 1235/m. 1820), (AE ₈ : h. 1257/m. 1841-1842), (AE ₅ : —), (Da: —), (KR ₂ : —), (P: —), (Tr: —), (Ü ₈ : —)

⁷ Buna rağmen “Türkçe Divan”dan ulaşılabilen nüsha bilgilerine de tabloda yer verildi. Böylece rubainin birçok *Fuzûlî Divanı* nüshasında da geçtiği ve Fuzûlî’ye aidiyetinin başka birçok kaynakta da teyit edildiği gösterildi. Rubainin aidiyeti araştırılırken “Türkçe Divan”daki nüshalardan doğrudan yararlanılmadığı için bu nüshalar hakkında ayrıntılı bilgi verilmedi. Nüshaların kısaltmalarından hareketle “Türkçe Divan”a bakılarak bu yayında kullanılan nüshalar hakkındaki ayrıntılı bilgilere (Akyüz vd., 1958: 521-558) ulaşılabılır.

Ali Nihad Tarlan	R. 42, s. 237	—
Abdülbâki Gölpınarlı	R. XLVI, s. 204	—
İsmail Parlatır	R. 77, s. 434	—
Mehmet Kanar	R. 46, s. 436	—
Abdülhakim Kılınç	R. 42, s. 1140	(İÜ: h. 979/m. 1571), (B: h. 977-980/m. 1569-1572), (A ₃ : h. 984/m. 1575), (M: h. 990/m. 1582), (K: h. 992/m. 1584), (T ₁ : h. 995/m. 1586), (P: h. 997/m. 1588-1589), (S ₁ : h. 998-999/m. 1590), (T ₂ : h. 1000/m. 1591), (V: h. 1004/m. 1595), (TT: h. 1004/m. 1595), (S ₃ : h. 1006/m.1597-1598)

Tablo 4: Fuzûlî'nin Türkçe Divanı ile ilgili çalışmalarda ikinci rubai hakkındaki bilgiler

Abdülbâkî Vecdî h. 4 Ramazan 1071/m. 3 Mayıs 1661 tarihinde idam edilmiştir (Ekinci, 2018: 1763). Şairin doğum tarihi bilinmemekte ve hicrî on birinci yüzyılın başlarında doğduğu tahmin edilmektedir (Yekbaş, 2014).

Fuzûlî Divanı'nın birinci rubaiyi içeren B nüshası h. 977-980/m. 1569-1572, A₂ ve A₃ nüshaları ise h. 984/m. 1575 yıllarında istinsah edilmiştir. B nüshasını esas alırsak birinci rubainin Vecdî'nin ölümünden en az 89 sene önce, A₂ ve A₃ nüshalarını esas alırsak birinci rubainin Vecdî'nin ölümünden 86 sene önce yazıldığını tespit edebiliriz.

Fuzûlî Divanı'nın ikinci rubaiyi içeren İÜ nüshası h. 979/m. 1571, B nüshası h. 977-980/m. 1569-1572, A₃ nüshası ise h. 984/m. 1575 yıllarında istinsah edilmiştir. İkinci rubai, Vecdî'nin ölümünden İÜ nüshasına göre 90, B nüshasına göre en az 89, A₃ nüshasına göre ise 86 sene önce yazılmıştır.

Kısacası bu rubailerin Fuzûlî'ye ait olduğunu gösteren çok fazla nüsha vardır. Ayrıca rubailerin geçtiği onlarca *Fuzûlî Divanı* nüshası Vecdî'nin tahminî doğum zamanından (hicrî XI. yüzyılın başları) önce veya Vecdî'nin doğduğu tahmin edilen zamanlarda istinsah edilmiştir. En fazla yetmişli

yaşlara kadar yaşadığı tahmin edilen Vecdî'nin, ölümünden 89-90 sene önce istinsah edilmiş bu rubaileri yazmış olması mümkün görünmemektedir. Anlaşıldığı kadarıyla bu rubailer, müstensih hatası sonucunda bazı *Vecdî Divanı* nüshalarına karışmıştır. Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı, bazı çalışmalarda Vecdî'ye (ö. 1661) atfedilen bu iki rubainin aslında Fuzûlî'ye (ö. 1556) ait olduğu söylenebilir.

Sonuç

Hem Fuzûlî hem de Vecdî klasik Türk edebiyatının en önemli temsilcileri arasında yer alır. Bu makale ile Fuzûlî'nin iki rubaisinin *Vecdî Divanı*'na karıştığı ortaya konmuştur. Bu karışıklık araştırmacıların dikkatine sunulmuş, böylece Vecdî ile ilgili araştırmalarda bu rubailerin kullanılmasından doğabilecek hataların önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Makalede incelenen iki rubai, araştırmacıların imla, çeviri yazı ve okuma tercihleri sebebiyle çeşitli çalışmalarda kısmen farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bu farklı şekillerin ortaya çıkmasında nüsha farklarının da payı vardır. Bu rubailerin en doğru şekilleri *Fuzûlî'nin Türkçe Divanı* üzerine yapılan çalışmalarda geçmektedir. Hem Kenan Akyüz vd. hem de Abdulhakim Kılınç tarafından ortaya konan metinler, bu rubailerin nasıl okunması gerektiğine örnek verilebilir. Abdulhakim Kılınç'ın çalışmasında, şiirler günümüzde genel kabul gören çeviri yazı kurallarına uygun verildiğinden rubailer bu çalışmadan aktarılacaktır. Rubailerin en doğru okunuşu aşağıdaki gibi olmalıdır:

Tâ boynuma şaldı ol h̄am-ı zülf kemend
Tedbîr ile açılmadı boynumdan bend

Çok pend virildi olmadı fâ'idemend
Yitmez mi maña pend viren h̄alka bu pend

(Kılınç, 2017: 1134)

Zâhid mey-i nâbdandur ikrâh gâlaṭ
Sen h̄âh sözüm şahîh dut h̄âh gâlaṭ

Mescidlere girdüğüm degül rağbetden
Ser-mestliğümde eylerem râh gâlaṭ

(Kılınç, 2017: 1140)

Şairlerin divanlarına yanlışlıkla alınmış şiirlerin çoğu kez sadece bir divan nüshasında geçmesi dikkat çeker. Divan yayınına alınan herhangi bir şiirin birçok nüshada geçmesi ise bu şiirin aidiyeti hakkındaki şüpheleri azaltır ve araştırmacıya güven verir. İlginç olan, bu çalışmada incelenen birinci rubainin 4, ikinci rubainin ise 5 *Vecdî Divanı* nüshasına dayandırılmasıdır. Bu rubailerin pek çok *Vecdî Divanı* nüshasında geçtiği hâlde Vecdî'ye ait olmaması, başka bir deyişle bu rubailerin Fuzûlî'ye ait olduğu hâlde pek çok *Vecdî Divanı* nüshasında bulunması şaşırtıcıdır. Fuzûlî'ye ait olduğu görülen rubailerin çok sayıda *Vecdî Divanı* nüshasına nasıl girebildiğini anlamak güçtür. Muhtemelen bir müstensih, Fuzûlî'nin bazı rubailerini yanlışlıkla Vecdî'nin şiirleri arasına kaydetmiş, diğer müstensihlerin de bu kaynaktan yararlanmasıyla bir "hatalar zinciri" ortaya çıkmıştır. Bu hatanın görüldüğü nüshaların çokluğu, araştırmacıların rubailerin başka bir şaire ait olabileceğinden şüphelenmeleri ve rubaileri çalışmalarına almamaları ihtimalini de azaltmış olmalıdır.

Müstensih hatalarının klasik Türk edebiyatı sahasında çalışan araştırmacıların işini oldukça zorlaştırdığı görülmektedir. Her araştırmacının bu tür sorunlarla karşılaşma ihtimalinin hiç de zayıf olmadığı düşünülebilir. Araştırmacı, incelediği şiirin başka bir şairin divanında da olduğunu ancak tesadüfen hatırlarsa bu karışıklıkları giderebilmektedir. Elimizde sayısız divan ve mecmuanın olduğu düşünülürse bunun hiç kolay olmadığı anlaşılabilir. Yayımlanmış veya tez olarak çalışılmış divan ve mecmuaların bir matlalar dizininin hazırlanması birden fazla şaire isnat edilen şiirlerin ortaya çıkarılmasını kolaylaştıracaktır (Kaplan, 2018: 31).

Bu karışıklıklar gazel ve kaside gibi, sahibi mahlas beytinde belirtilen şiirlerde dahi karşımıza çıkmaktadır. Rubailerde ve iki beyitlik kıt'alarda genellikle mahlas kullanılmaması, bu tür kısa şiirlerin farklı şairlere atfedilme ihtimalini daha da artırabilir.

Şiir ve nazire mecmuaları ile şüara tezkirelerinde geçen seçme şiir parçaları, aidiyeti tartışmalı şiirlerin gerçek sahibinin tespitinde araştırmacılara yol gösterebilir. Divanlar yayına hazırlanırken bu verilerin etraflıca değerlendirilmesi daha doğru divan metinlerinin ortaya konabilmesi açısından önem taşımaktadır. Bunun yanında hem divanlarda hem de mecmualarda yanıltıcı bilgiler bulunabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu bakımdan araştırmalarda eldeki en eski ve muteber nüshaları kullanmaya çalışmak yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, Cenk (2017), “Hayâlî Bey Dîvânı’nın Harfû’l-Yâ’ Bölümündeki 95 ve 96. Gazeller Kime Ait?”, *Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 1-8.
- AÇIKGÖZ, Cenk (2018), “Fuzûlî’nin ‘Türkçe Divan’ındaki XXV. Gazel Nesîmî’ye mi Ait?”, Ed. Üzeyir Aslan, Hakan Taş ve Ömer Zülfe, *Bir Devr-i Kadîm Efendisi Prof. Dr. Tahir Üzgör’e Armağan*, Yayın Evi, Ankara, 29-43.
- AÇIKGÖZ, Cenk (2019), “Mevlânâ’ya Atfedilen Mülemma Bir Gazel Üzerine”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 242-252.
- AKSOYAK, İ. Hakkı (2005), “Gelibolulu Mustafa Âlî ve Bâkî’nin Münasebetleri [Kühü’l-ahbâr ve Divanlarına Göre]”, *Osmanlı Araştırmaları*, XXV (Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŞOĞLU’na ARMAĞAN - I), 69-82.
- AKYÜZ, Kenan, YÜKSEL, Sedit, BEKEN, Süheyl, CUNBUR, Müjgân (1958), *Fuzûlî Türkçe Divan*, İş Bankası Yayınları, Ankara.
- AYAN, Hüseyin (2014), *Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- AYDIN, Mehmet (2003), *17. Yüzyıl Divan Şairlerinden Vecdî (Abdûlbaki) Divanı*, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayınları, Prizren.
- EKİNCİ, Ramazan (2018), *Vekâyi’u’l-Fuzalâ Şeyhî’nin Şakâ’ik Zeyli*, 2. Cilt, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- GÖLPINARLI, Abdûlbâki (1961), *Fuzûlî Dîvânı Ön-söz, Gazeller, Terkipler, Kit’alar, Rubâiler, Lûgatçe, İndeks, Fihrist*, İnkılâp Kitabevi, İkinci Basım, İstanbul.
- İLAYDIN, Hikmet (1978), “Dehhânî’nin Şiirleri”, Yazı Kurulu: Mustafa Canpolat, Semih Tezcan, Mustafa Şerif Onaran, *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 137-176.
- KAÇAR, Mücahit (2012), “Hoca Dehhânî’yi Başkasının Şiirleriyle Tanımak: Kemâl Paşazâde’nin Dehhânî’ye Atfedilen Gazelleri”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 39-47.
- KANAR, Mehmet (2015), *Fuzûlî Dîvânı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, Hasan (2016), “İki Şair Bir Şiir -I”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 56, 1031-1062.
- KAPLAN, Hasan (2018), “İki Şair Bir Şiir -II”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 63, 19-33.

- KILINÇ, Abdülhakim (2017), *Fuzûlî'nin Türkçe Divanı Edisyon Kritik ve Konularına Göre Fuzûlî Divanı*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- KÖKSAL, M. Fatih (1997), "Bir Kaside İki Şair: Nef'î-Cevrî", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 4, 191-202.
- Mecmû'a-i Devâvîn*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Demirbaş No. NEKTY03966.
- MERMER, Ahmet (2002), *XVII. Yüzyıl Dîvân Şâiri Vecdî ve Dîvânçesi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZTÜRK, Erdem Can (2019), "Bir Gazel İki Şair: Nev'î-zâde Atâyî ve Nevâlî-zâde Atâyî Divanlarındaki Aynı Gazel Üzerine Notlar", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 22, 643-668.
- PARLATIR, İsmail (2012), *Fuzulî Türkçe Divan*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- POLAT AKTAŞ, Neslihan (2020), "Necâtî Beyin/Mevlânâ Sâkî'nin Bir Şiiri Üzerine Bazı Düşünceler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 25, 853-865.
- SARI, Sebahaddin (1993), *Vecdî Dîvânı (Tenkitli Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
- TANYERİ, M. Ali (2009), *Dîvânlar Üstüne Eleştiriler 2*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul.
- TARLAN, Ali Nihad (1950), *Fuzulî Divanı Gazel, Musammat, Mukatta' ve Ruba'î Kısmı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon) C-I*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Vecdî, *Dîvân*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu, Demirbaş No. 34 Ae Manzum 489.
- Vecdî, *Dîvân*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, Demirbaş No. 3779.
- Vecdî, *Dîvân*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Halet Efendi Koleksiyonu, Demirbaş No. 699/2.
- YANMAZ, Eşref (1995), *Vecdî (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divân'ının Karşılaştırmalı Metni)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- YEKBAŞ, Hakan (2014), "Vecdî, Abdülbâkî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vecdi-abdulkaki> (erişim,06.02.2021)
- ZÜLFE, Ömer (2006), "Türkçe Dîvân'daki LXVI. Gazel Fuzulî'nin mi?", *Turkish Studies / Türkoloji Dergisi*, 2, 227-236.